

Szűcs Anita¹

A vállalat mint biztonságpolitikai szereplő

A TotalEnergies és a Lafarge a posztvesztfáliai nemzetközi rendben

A tanulmány azt vizsgálja, miként alakul át a biztonság biztosításának logikája a posztvesztfáliai nemzetközi rendben, különös tekintettel az állami erőszak-monopólium diffúziójára, a biztonság piacosítására és a vállalati szereplők kváziszuverén működésére. Az elemzés elméleti keretét a szuverenitás átalakulásáról szóló irodalom adja (Krasner, Kaldor, Sassen, Ruggie), módszertanilag pedig összehasonlító esettanulmányt alkalmaz a TotalEnergies mozambiki LNG-beruházása és a Lafarge szíriai működése kapcsán. A két eset a hibrid állami-vállalati, illetve privatizált/kriminalizált biztonsági rezsim két típusát jeleníti meg. A tanulmány fő állítása, hogy a posztvesztfáliai rendben a szuverenitás nem eltűnik, hanem átrendeződik: a vállalatok bizonyos funkciókban ideiglenesen állami szerepeket vesznek át, miközben a jogi és normatív elszámoltathatóság deterritorializált mechanizmusai erősödnek. A két ügy azt is megmutatja, hogy a felelősség egyre inkább transznacionális területeken, részben a vállalati székhelyállam jogintézményein, részben civil és bírósági hálózatokon keresztül érvényesül. A posztvesztfáliai biztonsági rend legfontosabb jellemzője tehát nem az állam gyengülése, hanem a szuverenitás és felelősség új kapcsolódási formáinak kialakulása.

Kulcsszavak: posztvesztfáliai világrend, szuverenitás, biztonság piacosítása, vállalati kváziszuverénitás, transznacionális elszámoltathatóság

The Corporation as a Security Actor

TotalEnergies and Lafarge in the Post-Westphalian International Order

This article examines how the production and governance of security are being transformed in the post-Westphalian international order, with particular attention to the diffusion of the state monopoly on violence, the marketization of security, and the rise of corporate quasi-sovereignty. The theoretical framework draws on scholarship on changing sovereignty (Krasner, Kaldor, Sassen, Ruggie), while the methodology combines within-case process reconstruction with cross-case comparison. Empirically, the paper analyses two French multinational cases: TotalEnergies in Mozambique (LNG) and Lafarge in Syria. The cases represent distinct security configurations – one hybrid state-corporate model and one privatized/criminalized model – and allow the study to map how firms shape security arrangements in conflict environments. The core argument is that in the post-Westphalian order sovereignty is not disappearing but being reorganized. Corporations may

¹ Szűcs Anita a Budapesti Corvinus Egyetem Globális Tanulmányok Intézetének egyetemi docense. E-mail: anita.szucs@uni-corvinus.hu

temporarily perform state-like functions, yet they do not become fully sovereign actors. At the same time, deterritorialized accountability mechanisms are expanding through transnational legal and normative frameworks, including home-state judicial institutions and civil society litigation networks. The two cases therefore suggest that the central structural shift is not the "death of the state," but the decoupling and selective recoupling of sovereignty and responsibility across multiple governance arenas.

Keywords: *post-Westphalian order, sovereignty, marketization of security, corporate quasi-sovereignty, transnational accountability*

Bevezetés

A nemzetközi politikai rend alapja a vesztfáliai béke (1648) óta a szuverén állam elsődlegessége, meghatározó alapelvei pedig a szuverenitás, az állam erőszak-monopóliuma, állam és állampolgár közötti egyértelmű lojalitási viszonyok és a territoriális politikai keretekhez kötődő alapelvek. A modell ideáltípus, azaz nem történeti valóság, hanem a politikatudomány normatív rendezőelve. A szuverenitást, a territoriális alapon szerveződő hatalmat és az erőszak legitim alkalmazását koherens egységbe rendező, követendő normává emelő modellel szemben az államok egyenetlen módon kényszerítették ki a törvényeket és tartották fenn a rendet.²

A 20. század végétől a szakirodalom egyre gyakrabban és egyre bőségesebben beszélt posztvesztfáliai világrendről, jelezve, hogy a 20. és a 21. század globális folyamatai hatására a világrendszervező hagyományos alapelvek átalakulóban vannak. Az 1920-as évektől a nemzetközi szervezetek térnyerése, az 1970-es évektől a gazdasági globalizáció, a transznacionális vállalatok politikai térnyerése és a nemzetközi civil társadalom erősödése, valamint az 1990-es évektől az új típusú konfliktusok és fenyegetések megjelenése nyomán a biztonság és szuverenitás fogalma is átalakult.

Ezzel a jelenséggel mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalom érdemben és bőven foglalkozik. A tanulmány nem a jelenség elméleti dimenzióit szeretné gazdagítani, hanem két francia óriásvállalat – a TotalEnergies mozambiki cseppfolyósított földgáz (LNG) projektje és a Lafarge szíriai cementgyárának ügye – kapcsán esettanulmány-szerűen megmutatni, hogy a vállalati túlélés logikája hogyan lesz az új nemzetközi rendszer szabályozásának egyik motorja. A tanulmány központi kérdése, miként változott meg a biztonság megteremtésének és ellenőrzésének logikája a posztvesztfáliai rendben. Azon túl, hogy a konfliktuszónákban a vállalatok átveszik a biztonság biztosítását az államoktól, hogyan képes a többszereplős normatív és intézményi környezet ezeknek a vállalatoknak a működését – gyakran transznacionális fórumokon – utólag kontrollálni.³ Mindkét eset 2025 novemberében és decemberében kapott széles médiafigyelmet: biztonsági tevékenysége miatt mindkét vállalat büntetőeljárás elé néz. A két esettanulmányban

² Krasner, Stephen D. (1999): *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press.

³ Ruggie, John Gerard (2013): *Just Business: Multinational Corporations and Human Rights*. New York: W. W. Norton & Company; Sassen, Saskia (2014): *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

a TotalEnergies mozambiki beruházása során a vállalat a mozambiki állam katonáinak finanszírozásával biztosította projektje védelmét, míg a Lafarge a szíriai polgárháború káoszában fegyveres terrorcsoportoknak fizetett a védelemért. Mindkét esetben súlyos emberi jogi visszaélések történtek, és 2025-ben felmerült a vállalatok jogi felelősségrevonhatóságának kérdése nemzetközi szinten. Tágabb keretben azt vizsgálom, hogy hogyan alakult át és milyen következményekkel jár a szuverenitás a hálózatosodott, sokszereplőssé vált nemzetközi politikában. A tanulmány először röviden áttekinti a posztvesztfáliai biztonsági és szuverenitáselméleti keretet, majd részletesen elemzi a két esetet, végül összegzi azokat az elméleti tanulságokat, amelyek a szuverenitás, joghatóság, biztonság, felelősség és vállalati kváziszuverenitás posztvesztfáliai újrendeződésére vonatkoznak.

Biztonság és szuverenitás a posztvesztfáliai rendben

A klasszikus vesztfáliai államközpontú rend eszméje az állam szuverenitására és területi integritására sérthetetlen alapelvként tekintett, az erőszak alkalmazásának jogát pedig kizárólag az állam monopóliumaként ismerte el. A történelem folyamán az alapelv nem mindig és mindenhol érvényesült. A globalizáció és a 20–21. századi geopolitikai változások azonban magukat az alapelveket erodálták, a kivételek intézményesülését és elterjedését látványosan felerősítették.⁴ Az államtalanodott terek nem pusztán rendkívüli kivételek, hanem a szuverenitás foltszerű, konfliktusok és aszimmetriák által tagolt működésének szélsőséges formái.

A szakirodalom közel végtelen mennyiségű műben rendszerezi a posztvesztfáliai/posztmodern világ új mozgástörvényeit. A tanulmány összehasonlító esettanulmány módszerrel dolgozik, amelynek nem az elmélet rendszerezése a célja, hanem a posztvesztfáliai biztonsági és szuverenitáselméletek magyarázó erejének empirikus demonstrálása két, eltérő biztonsági konfigurációt megjelenítő vállalati működésen keresztül. Stephen D. Krasner az egyik első, a szuverenitás változásáról szóló, ma már klasszikusnak számító könyvében a szuverenitást sok tekintetben „szervezett képmutatásnak” (*organised hypocrisy*) nevezte, rámutatva, hogy a formális szuverenitásvétek mögött a gyakorlatban gyakran sérül a teljes állami kontroll.⁵ A posztvesztfáliai rendszerben valóban megfigyelhető, hogy a szuverenitáshoz tartozó főhatalmi funkciók határai elmosódnak: az állam erőszak-monopóliuma részben privatizálódik, a joghatóság területileg túlnyúlik a nemzeti határokon, megjelentek a globális civil társadalmi szereplők, és a multinacionális vállalatok kváziszuverén szereplőként viselkednek. Más szóval, a biztonság megteremtésében és a szabályok érvényesítésében az állam mellé további nem állami szereplők léptek.

Mary Kaldor „új háborúk” elmélete jól leírja a modern konfliktusok posztmodern jellegét. Kaldor szerint a 21. század fegyveres konfliktusaiban egyre gyakrabban tűnnek fel vegyes állami–magán fegyveres alakulatok, és elmosódnak a hagyományos államhatalmi vonalak. A biztonsági fenyegetések globalizálódtak, a háborúk szereplői közt nemcsak állami hadseregek, hanem lázadó milíciák, magánhadseregek és vállalati biztonsági

⁴ Krasner 1999; Kaldor, Mary (2012): *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.

⁵ Krasner 1999.

szolgáltatások is megtalálhatók.⁶ Az erőszak monopóliumának szétaprózódása azt jelenti, hogy az erőszak alkalmazásának képessége és joga már nem egyedül az állam kezében van, hanem megoszlik állami és nem állami szereplők között – ideértve a profitérdekelt-ségű vállalatokat is. Saskia Sassen úttörő munkája rámutatott, hogy a globalizáció korában a szuverenitás kiszerveződik és újraformálódik: a gazdasági hatalom globalizálódása gyakran együtt jár a helyi hatalmi vákuumokkal, amelyekben új, nem területi hatalmi struktúrák jönnek létre.⁷ Ennek következtében például egy multinacionális vállalat gazdasági érdekei és tevékenysége felülírhatják a gyengébb államok szuverén döntéseit, vagy épp együttműködhetnek azokkal a saját céljaik érdekében.

E változások nyomán a biztonság piacosítása is jelen van: a biztonsági funkciókat ma már gyakran a piac logikája mentén, vállalati szereplők bevonásával szervezik meg. Többek között Johan Galtung és Mary Kaldor is felhívta a figyelmet arra, hogy a mai konfliktusokban a gazdasági érdekek és a háborús erőszak összefonódnak – a háború „piacosított” jellegűvé válhat, ahol a fegyveres erőszak fenntartása és kontrollja üzleti tranzakciók tárgya. Az alábbi esettanulmányok konkrétan is szemléltetik ezt: az egyikben egy vállalat az állami erőszakszervezetnek, a másikban egy másik vállalat fegyveres csoportoknak fizet a biztonságért. Mindkét modell a biztonság szolgáltatás és áru jellegének piaci logikáját tükrözi, nem pedig a klasszikus állami közszolgáltatás jellegét.

A posztvesztfáliai korszak nem állami szereplőinek erőszak használatával kapcsolatos tevékenységének fontos jellemzője a joghatóság deterritorializálódása, azaz hogy a jogi felelősségre vonás és normák kikényszerítése egyre kevésbé respektálja a hagyományos határokat. Többek között John Ruggie és nemzetközi jogászok szerint kialakulóban van egy globális közpolitikai tér, ahol a nem állami szereplőkre – így a multinacionális vállalatokra – is kiterjednek nemzetközi normák és elvárások.⁸ Ruggie nevéhez fűződik az ENSZ üzleti és emberi jogi irányelveinek kidolgozása, amely kimondja, hogy a vállalatok felelősek a tevékenységük során az emberi jogok tiszteletben tartásáért, és számot kell adniuk azok megsértéséről. Ennek megfelelően ma tanúi vagyunk annak, hogy civil szervezetek nemzetközi hálózatai és bíróságok próbálják felelősségre vonni a vállalatokat az államhatárokon átnyúló ügyekben is. Ann Florini már a 2000-es évek elején írt a transznacionális civil társadalom felemelkedéséről, rámutatva, hogy a globális NGO-k, aktivistahálózatok és normateremtő koalíciók egyfajta „harmadik erőként” lépnek fel a nemzetközi porondon, nyomást gyakorolva a kormányokra és vállalatokra.⁹ Ezek a szereplők – például a két francia esetben szereplő Sherpa vagy ECCHR nevű civil szervezetek – gyakran a nyilvánosság erejét és a nemzetközi jog eszközeit felhasználva igyekeznek betölteni azt az űrt, amelyet a meggyengült vagy korlátozott szuverenitású államok hagynak maguk után a felelősségre vonás terén.

⁶ Kaldor 2012.

⁷ Sassen 2014.

⁸ Ruggie 2013.

⁹ Florini, Ann M. (2000): *The Third Force. The Rise of Transnational Civil Society*. Tokyo–Washington, DC: Japan Center for International Exchange – Carnegie Endowment for International Peace.

Módszertani alapvetés

Az alábbiakban a posztvesztfáliai térben a biztonság megteremtését két konkrét eset tükrében vizsgálom, bemutatva az erőszak-monopólium megoszlásának, a biztonság privatizálásának/piacosításának és a vállalati kváziszuverenitásnak a megjelenési formáit, valamint a joghatósági és felelősségrevonási kihívásokat. A módszertan két elemből áll: (1) eseten belüli elemzés (*within-case analysis*), amely az oksági láncok rekonstruálására törekszik; valamint (2) esetalapú összehasonlítás (*cross-case comparison*), amely a szakirodalom mentén veti össze a két ügyet a posztvesztfáliai biztonsági rezsimek mintázatainak azonosítása érdekében.

A vizsgált esetek (TotalEnergies–Mozambik; Lafarge–Szíria) egyetlen állam, Franciaország nagyvállalataihoz kötődnek, és mindkettőben a) francia multinacionális vállalatok közvetlenül befolyásolják a biztonság előállítását; b) súlyos visszaélések és az elszámoltathatóság kérdése merül fel; ugyanakkor c) eltér a biztonság biztosításának intézményi karaktere: az egyikben állami erőszakszervezet vállalati finanszírozással (hibrid modell), a másikban nem állami fegyveres szereplőkkel kötött informális/illegális alku (privatizált/kriminalizált modell) jelenik meg. A párosítás így lehetővé teszi, hogy a biztonsági rezsimek spektrumán elemezzük az erőszak-monopólium működését és a vállalati kváziszuverenitás eltérő megjelenési formáit.

Időbeli lehatárolásként a tanulmány az eseményeket a projektek/beruházások előzményeitől az elszámoltathatósági mechanizmusok aktiválódásáig követi: Mozambik esetében a gázprojekt előkészítésétől a biztonsági rezsimek kialakulásán át a jogi fellépésekig; Szíria esetében a gyár megnyitásától a polgárháborús működésen át a francia és amerikai eljárásokig. Tematikusan a biztonsági döntések vállalati racionalitására, a fegyveres szereplőkkel kialakított kapcsolatokra, valamint az ezekből fakadó felelősségi viszonyokra fókuszál.

A két vállalati esethez felhasznált források négy csoportba sorolhatók: 1. kiemelten a *Le Monde* releváns francia nyelvű oknyomozó anyagai, 2. a büntetőjogi felelősségrevonást kezdeményező civil szervezetek anyagai (például ECCHR, Sherpa; panasz-mechanizmusok beadványai), 3. a két vállalat nyilvánosságra hozott dokumentumai (például vizsgálati jelentések, kockázatkezelés), valamint 4. a nyilvánosságra került jogi dokumentumok (bíróági/ügyészégi közlések). A forráskezelés explicit forráshierarchiát alkalmaz: elsődlegesnek tekinti a dokumentált, visszakereshető intézményi és jogi anyagokat, amelyeket oknyomozó és civil szervezeti forrásokkal triangulál. A sajtóanyagoknál a tényállításokat – amennyiben lehetséges – egymástól független forrásokkal ellenőrzöm, és elkülönítem a leíró tényközlést az értelmező narratívától.

Az eseten belüli elemzés célja az oksági mechanizmusok azonosítása: milyen döntési kényszerek, ösztönzők és intézményi hiányok vezettek ahhoz, hogy a vállalatok biztonsági funkciókat vegyenek át vagy szervezzenek ki; és miként következett ebből a visszaélések kockázatának növekedése, illetve a felelősségi lánc elmosódása. A kulcsfogalmakat (erőszakmonopólium-diffúzió, a biztonság piacosodása, deterritorializált joghatóság, vállalati kváziszuverenitás) a fenti dimenziók mentén azonosítom: minden esetrésznél ugyanazok a kérdések és indikátorok térnek vissza.

A TotalEnergies mozambiki LNG-projektje és a hibrid biztonsági modell

A berlini székhelyű European Center for Constitutional and Human Rights (ECCHR) civil jogvédő szervezet 2025. november 17-én Párizsban feljelentést tett a francia terrorcselekményeket és háborús bűnöket vizsgáló ügyészségen a francia energiaipari óriásvállalat, a TotalEnergies ellen, a mozambiki beruházással összefüggésben elkövetett háborús bűncselekményekben és kínzásban való bűnsegédlet gyanúja miatt.¹⁰

A beadvány szerint 2021 júniusa és szeptembere között a vállalat beruházási területét biztosító fegyveres egységek 180–250 civilt zártak két ablaktalan konténerbe, ahol az érintetteket fogva tartották, éhezették, bántalmazták, és sokan közülük életüket veszítették. A túlélők számát mintegy 26 főre becsülik. A történeteket túlélők vallomásai, valamint független oknyomozó újságírói vizsgálatok támasztják alá.¹¹ Az ECCHR szerint a TotalEnergies belső biztonsági jelentéseiből tudott a katonai egységek visszaéléseiről, ennek ellenére tovább finanszírozta azok ellátását és működését. A vállalat mindezt tagadja, és arra hivatkozik, hogy nem rendelkezett megbízható információkkal a jogsértésekről. A francia ügyészség egyelőre azt vizsgálja, hogy a benyújtott bizonyítékok alapján indokolt-e hivatalos nyomozás megindítása és vizsgálóbíró kijelölése. Amennyiben eljárás indul, az precedensértékű lehet, mivel Franciaországban első alkalommal merülne fel egy nagyvállalat büntetőjogi felelőssége háborús bűncselekményekben való bűnsegédlet miatt.¹²

A TotalEnergies francia leányvállalata a Mozambique LNG által üzemeltetett, az Afrika legnagyobb beruházásaként emlegetett projekt nemcsak Mozambikot tehetné a globális LNG-piac egyik jelentős szereplőjévé, hanem az Európai Unió középtávú (2028–2030), európai gázimport-stratégia potenciális pilléréként enyhíthetné az orosz függést. A befektetés azonban más szempontból is izgalmas. Jól példázza a vesztfáliai típusú államrendszer legfontosabb szervező elveinek – territorialitás és szuverenitás – változását.

A történet 2010 és 2012 között kezdődött, amikor az amerikai Anadarko felfedezte, hogy a Mozambik északkeleti részén, a tanzániai határ melletti Cabo Delgado tartományban lévő Afungi-félsziget mellett hatalmas földgázmezők vannak a tengerben. A Rovuma-medencében fekvő mezők a fantáziadús Area 1 nevet kapták, és a becslések szerint körülbelül 60–65 trillió köbláb (Tcf) termelhető ki belőlük.¹³ Az Anadarko 2012-ben kapta meg a körülbelül 7000 hektárnyi földterület használati jogát Mozambiktól 50 évre, megújítható formában és az állammal egyeztetve megkezdte a beruházás előtti tereprendezést. 2016 novemberében a kormány jóváhagyta a területen élő közösségek kitelepítésének tervét.

¹⁰ ECCHR: *ECCHR: TotalEnergies Faces Criminal Complaint for Complicity in War Crimes, Torture and Enforced Disappearance in Mozambique*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

¹¹ Michel, Anne: *TotalEnergies visé par une plainte pour « complicité de crimes de guerre » au Mozambique*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: Le Monde [2026. 02. 09.]; Perry, Alex: *TotalEnergies Accused of Complicity in War Crimes Over Mozambique Container Massacre*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: Politico [2026. 02. 09.].

¹² ECCHR: *Criminal Complaint against TotalEnergies for Complicity in War Crimes in Mozambique* [online], 2025. 11. 17. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

¹³ International Energy Agency: *Gas Market Report, Q1-2023*. [online], 2023. Forrás: International Energy Agency [2026. 02. 09.].

A terv 556 család fizikai, és további körülbelül 900 család gazdasági kitelepítésével számolt, és részletesen tartalmazta a kitelepítetteknek juttatandó kártérítéseket.

A TotalEnergies (akkoriban még Total) 2019-ben vásárolta meg a beruházást és az üzemeltetői jogokat. A kitermeléshez és a feldolgozáshoz szükséges infrastruktúra megépítéséhez pénzügyi befektetőket keresett. 2020-ra állt össze az a klasszikus projekt-finanszírozási csomag, amelyben a konzorcium körülbelül 5 milliárd dollár saját tőkével és 14,9 milliárd dollár hosszú lejáratú hitellel járult hozzá a beruházáshoz. A konzorcium tagjai között van 8 exporthitel-ügynökség, a Japan Bank for International Cooperation (JBIC), a U.S. Export-Import Bank, a UK Export Finance és az Exim Thailand, valamint több európai exporthitel-ügynökség (például NEXI, SACE), tucatnyi kereskedelmi bank (európai, ázsiai, amerikai pénzintézetek), és a csomaghoz csatlakozott az Afrikai Fejlesztési Bank is.¹⁴ A végleges beruházási döntés után aláírták a nagy nemzetközi LNG-vásárlási szerződéseket, és elindult a gáz kitermeléséhez és cseppfolyósításához kapcsolódó infrastruktúra építése. A TotalEnergies-e a beruházás legnagyobb tulajdoni hányada (26,5%), őt követi a japán Mitsui & Co. körülbelül 20%-os részesedéssel, a mozambiki állami olajvállalat, az Empresa Nacional de Hidrocarbonetos (ENH) 15%-kal, a thai-földi állami olajvállalat, a PTTEP körülbelül 8,5%-kal és három indiai állami vállalat (Bharat PetroResources/Bharat Petroleum, ONGC Videsh, Oil India) összesen 30% körüli csoportos részesedéssel.

A tengerben a Golfinho és Atum gázmezőkön mélytengeri gázkutakat, illetve egy körülbelül 40 km hosszú tenger alatti vezetékét kezdtek el építeni, amely a gázt a tervek szerint az Afungi-félszigeten lévő szárazföldi üzemhez fogja szállítani. A szárazföldön építik fel azt a két üzemet, amely évente körülbelül 13,1 millió tonna földgázt lesz képes cseppfolyósítani. Megkezdték a tartályok, exportterminálok és egy kikötő, valamint saját repülőtér kiépítését.

A munkálatokat azonban megszakította a keresztény többségű Mozambik muszlim többségű tartományában, Cabo Delgado-ban 2017-ben kirobbant felkelés, amely 2020-ra a TotalEnergies számára is aggasztó méreteket öltött. A helyi Al-Shabaab/Al-Sunna Wa-Jama'ah csoport hűségesküvet tett az Iszlám Államnak, és brutális eszközökkel (lefejezések, gyerekrablások) több mint egymillió embert űzött el otthonából. A francia vállalat a biztonsági helyzet romlására gyorsan reagált. *Vis maiorra* hivatkozva a projektet teljesen leállította, és a cég munkatársait evakuálta. Az addig kiépült, körülbelül 40%-os készütségben lévő ipari infrastruktúra biztonsága érdekében 2020-ban a Total és Mozambik állam megállapodást írt alá, amelynek keretében a mozambiki kormány egy 600 főből álló katonai-rendőri egységet (*joint task force*, JTF) rendelt Afungi és a körülötte lévő 25 km-es biztonsági zóna védelmére. A Total a 2000-ben létrehozott *Biztonságra és emberi jogokra vonatkozó önkéntes alapelvek* (*Voluntary Principles on Security and Human Rights*) iránymutatása szerint lakhatást, élelmet, felszerelést és egyéni jutalmat biztosított a katonáknak, akik cserében ellátták az objektum védelmét.¹⁵ A katonák a mozambiki állami

¹⁴ African Development Bank: *Mozambique LNG Project Overview*. [online], 2022. Forrás: African Development Bank [2026. 02. 09.].

¹⁵ Voluntary Principles on Security and Human Rights: *Implementation Guidance Tools*. [online], 2000. Forrás: Voluntary Principles on Security and Human Rights [2026. 02. 09.].

hadsereg tagjai voltak, de lényegében a cég saját költségvetéséből finanszírozta az állami erőszakszervezet működését a projekt körül kialakított biztonsági zónában. A katonákat a beruházás területén épített konténerházakban szállásolták el. A megállapodás értelmében emberi jog sértés esetén a jutalmat a katonáktól megvonják. Ez a konstrukció hibrid biztonsági modellt hozott létre: az állami szuverenitás egyik alapfunkcióját – a fegyveres erő alkalmazását – a piac logikája szerint egészítette ki a vállalat erőforrásokkal. A magán- és állami biztonsági szerepek összefonódása világosan megjelent: a vállalat védelmét ellátó katonai alakulat egyszerre volt a mozambiki állam fegyveres ereje és a TotalEnergies „megbízott” biztonsági szolgálata.¹⁶

2021 áprilisában a felkelők elfoglalták az Afungi-teleptől néhány kilométerre fekvő Palma városát, miközben a közrend helyreállításának érdekében ruandai és dél-afrikai regionális erők jelentek meg a térségben. A régió ugyan a mozambiki hadsereg ellenőrzése alá került, de időről időre újabb támadásoknak volt kitéve.

A katonák jelenléte sem tudta teljesen felszámolni a felkelők jelentette fenyegetést, ugyanakkor a „militarizált erő” jellegű biztonsági zóna új konfliktusforrássá vált. 2021 júliusában – három hónappal a projekt felfüggesztése után – a vállalat által finanszírozott katonai erők súlyos atrocitást követtek el a projekt területén. Szemtanúk és oknyomozó újságírók (a *Politico* és a *Le Monde* nyomozása) derítették ki, hogy a vállalat védelméért felelős katonák 2021 nyarán civilek tucatjait zárták konténerekbe az Afungi-létesítmény bejáratánál. A környező falvakból menekülő férfiakat (180–250 főt, köztük tinédzsereket és időseket is) két ablaktalan fémkonténerbe zsúfolták össze, ahol napokon át tartották őket fogva étlen-szomjan, rendszeres verések és kínzások közepette. A foglyok közül legalább öt embert megöltek, és sokan nyomtalanul eltűntek; a túlélők számát mindössze 26 főre becsülik.¹⁷

E brutalitás – amelyet a sajtó később „konténermészárlásnak” nevezett – mutatta, hogy a vállalat által felbérelt biztonsági erők nem voltak megfelelő ellenőrzés alatt. A történetek csak a nemzetközi média és civil nyomás révén derültek ki, a helyi hatóságok kezdetben nem tettek lépéseket az ügy kivizsgálására.

A vállalati felelősség kérdése hamarosan felmerült. Kiderült ugyanis, hogy a TotalEnergies belső biztonsági jelentései már a konténereset előtt dokumentálták a katonák rendszeres túlkapásait – verések, kivégzések, eltűnések szerepeltek a jelentésekben –, ennek ellenére a cég folytatta a biztonsági erők finanszírozását és jutalmazását. A vállalat Jean-Christophe Rufin vezetésével független bizottságot kért fel a projekt emberi jogi és biztonsági kockázatainak átvilágítására, amelyet 2023-ban nyilvánosságra hozott. A jelentés szerint a vállalat által alkalmazott jutalmazási rendszer közvetett módon ösztönözhetette a túlkapásokat, és nem biztosított megfelelő kontrollmechanizmust. A katonai egység tetteiért a felelősséget a konzorciumra is kiterjesztette.¹⁸

A TotalEnergies azzal védekezett, hogy nincs közvetlen bizonyítéka a súlyos jog sértésekre, és tagadta bűnrészességét, ám a helyzet morális és jogi aggályai nyilvánvalók voltak.

¹⁶ Rufin, Jean-Christophe – Glowacki, Ingrid: *Rapport sur la situation socio-économique, humaine et des droits humains dans la zone Palma-Afungi-Mocímboa*. [online], 2023. Forrás: TotalEnergies [2026. 02. 09.].

¹⁷ Michel 2025.

¹⁸ Rufin–Glowacki 2023.

A vállalat 2023 októberéig fenntartotta a katonák támogatását, csak a botrány hatására állította le a finanszírozást. Eközben a projekt körüli helyi közösségek is tiltakoztak a „militarizált biztonsági övezet” és a kényszerkitelepitések miatt; mozambiki civil szervezetek (például *Justiça Ambiental* és a *Les Amis de la Terre Mozambique*) és nemzetközi NGO-k folyamatosan panaszokat nyújtottak be a beruházással kapcsolatban. Még az egyik amerikai finanszírozó, a US Export-Import Bank független panaszmechanizmusához (U.S. International Development Finance Corporation, DFC) is érkezett beadvány a projekt emberi jogi hatásai miatt.¹⁹

A Total csak 2025 októberében értékelte úgy, hogy megszűnt a *vis maior*, a közrend helyreállt annyira, hogy tárgyaljanak az építkezés folytatásáról. A négyéves kényszerleállás miatt a beruházás költségei 4,5 milliárd dollárral nőttek a tervezetthez képest, a cég ezt az összeget Mozambikra hárítja. Mozambik a tárgyalások alapján a beállt *vis maiorra* tekintettel 4,5 évvel meghosszabbította a koncessziót, de vitatja a cég további feltételeit, így a beruházás pontos menetrendje továbbra sem teljesen világos. A TotalEnergies célja, hogy a termelés 2029-ben megindulhasson, de ez több tényezőtől függ (közrend, finanszírozók, a vállalattal szemben indított perek kimenetele).

A TotalEnergies esete precedensteremtő módon veti fel egy multinacionális vállalat büntetőjogi felelősségét. Az ECCHR 2025. novemberi feljelentése háborús bűncselekményekben, kínzásban és eltüntetésben való bűnsegédlet gyanúját fogalmazta meg, arra hivatkozva, hogy Mozambik északi tartományában a kormány és egy, az Iszlám Államhoz kötődő csoport között fegyveres konfliktus zajlott, így a civilek elleni fellépés háborús bűnnek minősül. A beadvány részletes bizonyítékokat sorakoztatott fel: fényképeket, a TotalEnergies belső dokumentumait és szemtanúk, civilek és ruandai katonák vallomásait. A vád lényege szerint a TotalEnergies „közvetlenül finanszírozta és anyagilag támogatta” azt a katonai egységet, amely a szóban forgó bűncselekményeket elkövette. Jogi értelemben ez a lépés azt feszegeti, hogy egy cég tevékenysége kimerítheti-e a háborús bűnökben való bűnrészesség fogalmát. A nemzetközi büntetőjog hagyományosan csak természetes személyeket von felelősségre, de egyes országok (mint Franciaország) jogrendszere lehetővé teszi, hogy jogi személyek ellen is vádat lehessen emelni súlyos bűncselekmények kapcsán. A francia ügyészség jelenleg vizsgálja a benyújtott bizonyítékokat, és mérlegeli hivatalos nyomozás megindítását. Amennyiben eljárás indul, az precedensértékű eset lesz, hiszen első ízben vonhatnak felelősségre egy nagyvállalatot háborús bűnökben való bűnrészesség miatt Franciaországban.

A TotalEnergies mozambiki esete így iskolapéldája a posztvesztfáliai biztonsági rend átalakulásának. Egyrészt megmutatja, hogyan kerül át az erőszak alkalmazásának egy része a vállalathoz és partnereihez, azaz hogyan oszlik meg az erőszak-monopólium. A katonák finanszírozásával a vállalat kvázi a saját „haderejét” tartotta fenn, azaz kváziszuverén hatalmat gyakorolt a projektterület felett. A „modellfalu” és zárt vállalati enkláv kialakítása (Afungi tábor) azt eredményezte, hogy a projekt térsége gyakorlatilag kiszakadt a hagyományos állami közhatalmi környezetből, és egy hibrid kormányzati

¹⁹ U.S. International Development Finance Corporation (DFC): *Complaints on Mozambique LNG Project, 2023–2024*. [online], 2024. Forrás: U.S. International Development Finance Corporation [2026. 02. 09.].

formának lett alárendelve. Másrészt a történet azt is példázza, hogy a globális civil társadalom és nemzetközi mechanizmusok hogyan próbálják betölteni az elszámoltathatóság hiányát: transznacionális NGO-hálózat szerveződött a felelősségre vonásért, levelekkel, vizsgálati kérelmekkel bombázva a finanszírozókat és hatóságokat. A francia hatóságok eljárása és az esetleges per pedig a deterritorializált joghatóság érvényesítésének példája, hiszen egy afrikai konfliktusban történt visszaélést egy európai ország bírósága vizsgálhat. Mindez megerősíti azt, amire a posztvesztfáliai elméletek leírnak: a globális felelősségi lánc új elemekkel bővült, ahol az államok mellett a vállalatoknak és civil szervezeteknek is szerep jut az erőszak kontrolljában és az igazságszolgáltatásban.²⁰

A Lafarge szíriai ügye – vállalati alkuk a szuverenitás romjain

A Lafarge francia cementipari vállalat 2007–2008-ban hatalmas beruházással lépett be a közel-keleti piacra: Észak-Szíriában, a polgárháború kitörése előtt nem sokkal, 680 millió dollárért megvásárolt és 2010-ben üzembe helyezett egy modern cementgyárat. A gyár a szíriai Jalabíja város közelében, az Eufrátesz folyó mellett épült fel.²¹ Amikor 2011-ben kitört a szíriai polgárháború, a térség hamarosan a lázadó és dzsihadista csoportok felvonulási területe lett. A damaszkuszi központi kormányzat gyakorlatilag elvesztette ellenőrzését a vidék felett, így a Lafarge üzemét működtető regionális vezetők rendkívül bizonytalan és veszélyes környezetben találták magukat. A vállalat döntési kényszerbe került: vagy – más vállalatokhoz hasonlóan – leállítja a termelést és evakuál, feladva a befektetését, vagy megpróbál alkalmazkodni a fegyveres csoportok uralta viszonyokhoz – akár a törvénytelenység árán is.

A Lafarge vezetői az utóbbi utat választották. Hírszerzési és oknyomozó jelentések, valamint későbbi hatósági vizsgálatok derítették ki, hogy 2012 végétől a Lafarge szíriai leányvállalata titkos megállapodásokat kötött a helyi fegyveres csoportokkal. A vállalat „védelmi pénzeket” fizetett az akkoriban tért hódító Iszlám Állam (ISIS) terrorszervezetnek, valamint az al-Káida helyi ágának tartott an-Nuszra Frontnak, továbbá más milíciáknak. A francia és amerikai nyomozások becslése szerint a Lafarge 2013–2014 folyamán összesen mintegy 5–6 millió amerikai dollár értékű összeget juttatott el ezekhez a csoportokhoz különféle csatornákon. A kifizetések egy része készpénz formájában történt, helyi közvetítőkön (például egy Firas Tlass nevű szíriai üzletemberen) keresztül, míg más része üzleti tranzakciók mögé volt rejtve. Például a Lafarge nyersanyagot – cementgyártáshoz szükséges gipszet és más anyagokat – vásárolt ISIS-kontrollált bányákból, amiért szintén dollármilliókat fizetett a terrorszervezetnek. Emellett útvámot és áthaladási díjakat is fizettek: körülbelül 3 millió eurót azért, hogy a Lafarge alkalmazottai, beszállítói és vevői biztonságban átjuthassanak a milíciák ellenőrzőpontjain a gyárhoz vezető utakon.²² Cserébe a radikális iszlamisták „védelmet” ígértek: megengedték a Lafarge teherautóinak

²⁰ ECCHR: *International Crimes and Accountability*. [online], 2024. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

²¹ Alderman, Liz – Peltier, Elian – Saad, Hwaida: *ISIS Is Coming! How a French Company Pushed the Limits in War-Torn Syria*. [online], 2018. 03. 10. Forrás: The New York Times [2026. 02. 09.].

²² Alderman–Peltier–Saad 2018; Sherpa–ECCHR: *Lafarge in Syria: Accusations of Complicity in Grave Human Rights Violations*. [online], 2016. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

és munkásainak mozgását, és visszaszorították a konkurenciát a térségben.²³ Kialakult egy informális „adóztatási” rendszer, amelyben a Lafarge – a saját üzleti érdekei védelmében – adót fizetett a *de facto* hatalmat gyakorló fegyvereseknek, mintha csak egy államnak adózna. Ez a gyakorlat nyíltan sértette a nemzetközi szankciós rezsimet és a terrorrelenes jogszabályokat, mivel az ISIS-t és az an-Nuszra Frontot a nemzetközi közösség ekkor már terrrorszervezetnek minősítette.²⁴ A vállalat azonban rövid távon sikeresnek ítélte a stratégiát: a polgárháború legvéresebb éveiben is sikerült fenntartania a cementgyár termelését, miközben más külföldi cégek rég elhagyták Szíriát. Végül csak 2014 szeptemberében került a gyár az ISIS fennhatósága alá teljesen – ekkor a Lafarge is evakuálta a még ott lévő alkalmazottait.

A Lafarge esete a posztvesztfáliai logika szélsőséges példája: a belső jog és a nemzetközi jog negligálásával, a szuverén hatalommal szembefordulva a vállalat saját biztonságpolitikát folytatott egy idegen állam (Szíria) területén. Az állam közhatalmi funkciói nem működtek – a létrejött államtalanodott térben a Lafarge kvázi állami alkut kötött a hadurakkal. A klasszikus értelemben vett erőszak-monopólium nem létezett: terrorcsoportok ragadták magukhoz, a vállalat pedig rájuk támaszkodott mint „biztonsági szolgáltatókra”. Ezzel a biztonság biztosítása teljesen piaci tranzakció jellegét öltötte. Egy profitorientált cég költség-haszon elemzése döntött életről, halálról – hiszen befizetései hozzájárultak az ISIS hadigépezetének finanszírozásához, amely ebben az időszakban emberiség elleni bűnöket (népirtás, rabszolgasorba taszítás stb.) követett el.²⁵ Felvethető tehát a Lafarge esetében a vállalati felelősség morális dimenziója is: mennyiben felelős egy cég azokért a bűnökért, amelyeket a „védelmi szolgáltatást” nyújtó partnerei követek el? A Lafarge vezetése utólag azzal védekezett, hogy a kifizetések célja nem a terrorizmus támogatása, hanem a dolgozók biztonságának szavatolása volt, és hogy a helyi menedzsment döntött ezekről, a párizsi központ tudta nélkül.²⁶ Ugyanakkor kiszivárgott e-mailek és tanúvallomások szerint a felső vezetés is értesült az ISIS-szel való megállapodásokról, sőt a francia hatóságok gyanúja szerint a vállalat „pontos tudással” bírt arról, hogy az ISIS milyen bűncselekményeket követ el, és ennek ismeretében sem állította le a kifizetéseket.²⁷

A háború dúlta Szíriában nyilvánvalóan nem volt esély arra, hogy a Lafarge-t a helyi hatóságok felelősségre vonják – hiszen magát a terrorcsoportokat is csak külső katonai erővel (lásd nemzetközi koalíció) sikerült megfékezni. Ehelyett a felelősségre vonás transznacionális úton indult meg, két fő szintén: Franciaországban és az Egyesült Államokban. Franciaországban már 2016-ban civil szervezetek (a Sherpa és az ECCHR) feljelentést tettek a Lafarge ellen, és 2017-ben hivatalos vizsgálat indult terrorizmus finanszírozása és emberiség elleni bűncselekményekben való bűnrészesség gyanúja miatt. A francia nyomozás feltárta, hogy a Lafarge szír leányvállalata 2012 és 2014

²³ Jarry, Emmanuel – Landauro, Inti: *France Seizes Payment to Former LafargeHolcim Executive in Syria Probe*. [online], 2018. Forrás: Reuters [2026. 02. 09.].

²⁴ Business & Human Rights Resource Centre: *Landmark Decision in Lafarge Case*. [online], 2018. Forrás: Business & Human Rights Resource Centre [2026. 02. 09.].

²⁵ United Nations Security Council: *ISIL (Daesh) & Al-Qaida Sanctions List*. [online], 2014. Forrás: United Nations Security Council [2026. 02. 09.].

²⁶ Reuters 2018.

²⁷ Sherpa–ECCHR 2016.

között körülbelül 13 millió eurót juttatott el különböző fegyveres csoportoknak (ebben benne foglaltatnak a logisztikai kifizetések és a nyersanyagvásárlások is).²⁸ 2018-ra nyolc korábbi Lafarge-vezetőt – köztük a korábbi vezérigazgatót, Bruno Lafont-t – büntetővád alá helyeztek a francia hatóságok, többek között terrorizmus finanszírozása és a dolgozók életének veszélyeztetése miatt.

A jogi eljárás során mérőföldkőnek számított, amikor a Francia Semmítőszék 2021 szeptemberében kimondta, hogy a Lafarge ellen emberiség elleni bűncselekményekben való bűnrészesség miatt is folytatódhat a nyomozás.²⁹ A legfelsőbb bíróság precedensértékű elvi megállapítást tett: ha egy cég tudatában van annak, hogy partnerei emberiség elleni bűnöket követnek el, de anyagilag támogatja őket, az kimerítheti a bűnrészesség fogalmát. Ezt követően 2022 májusában a Párizsi Fellebbviteli Bíróság is megerősítette a Lafarge elleni vádemelést, és megállapította, hogy a cég „még akkor is folytatta a tevékenységét és a kifizetéseket, amikor már tudta, hogy azokkal esetleg emberiség elleni bűnöket elkövető csoportokat támogat”. Így a Lafarge lett az első vállalat Franciaországban, amelyet jogi személyként ilyen súlyos nemzetközi bűncselekményben való bűnrészességgel vádoltak.

A bírósági eljárás 2025 novemberében megkezdődött Párizsban a Lafarge és nyolc egykori vezetője ellen, a terrorizmus finanszírozása vádjával, és e perben 2026 áprilisára várható ítélet. Fontos kiemelni, hogy a vádnak két fő eleme van: egyrészt a terrorizmus finanszírozása (ami önmagában is súlyos bűncselekmény), másrészt a bűnrészesség emberiség elleni bűntettekben (ami példa nélküli kategória vállalatra nézve). A Lafarge és anyavállalata, a svájci Holcim mindvégig tagadták, hogy a felső vezetés tudatosan megsértette volna a szankciókat; olyannyira, hogy a Holcim 2025-ben még pert is indított a volt Lafarge-vezér ellen, kártérítést követelve tőle a cégnek okozott károkért. A lépés arra utal, hogy a vállalat megpróbálja a felelősséget egyénekre hárítani, és saját magát a „megtisztulás” narratívájába helyezni.

Franciaország mellett az Egyesült Államokban is felelősségre vonták a cementipari óriást. Az USA terrorellenes törvényei kimondják, hogy amerikai joghatóság alá tartozik a nemzetközi terrorszervezetek anyagi támogatása akkor is, ha azt külföldön követik el, amennyiben amerikai pénzügyi rendszert vagy más kapcsolódási pontot találni. Mivel a Lafarge pénzügyi műveletei részben amerikai dollárban zajlottak és amerikai bankokon keresztül jutottak el a címzettekhez, az amerikai hatóságok is léptek. 2022 októberében az USA Igazságügyi Minisztériuma történelmi jelentőségű megállapodást kötött a Lafarge-zsal: a cég beismerte, hogy megsértette az amerikai terrorellenes törvényeket, és vállalta 777,8 millió dollár pénzbüntetés megfizetését.³⁰ Ez volt az első alkalom, hogy az USA kormánya egy vállalatot terrorizmus anyagi támogatása miatt vont felelősségre és ért el bűnügyi egyezséget. Az Amerikai Igazságügyminisztérium nyilatkozata szerint a Lafarge vezetői „vállalták a felelősséget” azért, hogy 5,92 millió dollárt kifizettek az ISIS

²⁸ Sherpa-ECCHR: *Complaint against Lafarge for Complicity in Crimes against Humanity in Syria (Dossier de Presse)*. [online], 2019. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

²⁹ Cour de cassation: *Decision No. 20-82.913*. [online], 2021. 09. 07. Forrás: Cour de cassation [2026. 02. 09.].

³⁰ U.S. Department of Justice: *Lafarge Pleads Guilty to Conspiring to Provide Material Support to Foreign Terrorist Organizations*. [online], 2022. 10. 18. Forrás: U.S. Department of Justice [2026. 02. 09.].

és az al-Nuszra Front vezetőinek, és ezzel elősegítették a cég működésének fenntartását a háborús zónában. A hatalmas bírság összege is jelzi, hogy a nemzetközi közösség nem tolerálja a normatív rendet sértő vállalati magatartást, és akár extraterritoriális jogalkalmazás útján is fellép ellene.

A Lafarge szíriai története élesen rávilágít a posztvesztfáliai világrend sajátosságaira. Egy állam (Szíria) szuverenitása összeomlott, és a keletkezett vákuumban egy vállalat gyakorlatilag önálló biztonsági és külpolitikát folytatott: fegyveres csoportokkal kötött alkut, mintha egy szuverén állam kötne békét vagy fegyverszünetet. Ugyanakkor hosszú távon ez a stratégia fenntarthatatlannak bizonyult, és súlyos globális biztonsági kockázatokat idézett elő (hozzájárulva a terrorhálózatok finanszírozásához). A nemzetközi közösség reakciója – francia és amerikai büntetőeljárások formájában – azt mutatja, hogy a joghatóság határait kitágították, hogy utolérjék a globális gazdasági szereplőket. Ez tipikus posztvesztfáliai jelenség: mivel a helyi állam képtelen volt felelősségre vonni a jogsértést, más államok (a vállalat anyaállama és egy nagyhatalom) léptek fel helyette, deterritorializálva az igazságszolgáltatást.

Emellett a transznacionális civil társadalom – újságírók, NGO-k – kulcsszerepet játszott abban, hogy az ügy napvilágra kerüljön és napirenden maradjon. A Florini (2000) és mások által jósolt globális civil kontroll tehát működésbe lépett: a Sherpa és az ECCHR kitartó jogi erőfeszítései nélkül a Lafarge-ügy valószínűleg elsikkadt volna.³¹ Végül, de nem utolsósorban, a Lafarge esete arra is int, hogy a vállalati szféra számára a felelősségre vonás új dimenziója nyílt meg. A gazdasági globalizáció első évtizedeiben a multinacionális vállalatok gyakran elszámoltathatósági hiátust élveztek – ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy egy gyenge államban senki sem vonta őket felelősségre. Most viszont a Lafarge-nak – és vezető tisztségviselőinek – bíróság előtt kell felelniük egy harmadik, háború sújtotta országban elkövetett tetteikért. A nemzetközi jogban ez a változás radikális, és a vállalati kváziszuverenitás korlátait jelzi: hiába viselkedik egy vállalat szuverénként, a nemzetközi normák és fórumok miatt számonkérhetővé válik.

Posztvesztfáliai mintázat

A TotalEnergies mozambiki és a Lafarge szíriai esete két eltérő geopolitikai kontextusban játszódik, mégis ugyanarra a jelenségre világít rá: a posztvesztfáliai világrendben az erőszak monopóliuma és a biztonság megszervezése többszereplős, hibrid és részben piacósított rendszerként működik. A vállalatok biztonsági alkui és a fegyveres védelem „kiszervezése” nem kizárólag 21. századi jelenség. Különösen nyersanyag-kitermelő, gyenge államisággal rendelkező térségekben történetileg is nyomon követhető, hogy a befektető a rendfenntartás hiányosságait informális megállapodásokkal, saját erőforrásokkal vagy félformális együttműködéssel hidalta át. A TotalEnergies és a Lafarge esete ezért nem azt „bizonyítja”, hogy korábban az állam mindenütt monopolizálta az erőszakot, ma pedig nem; inkább azt teszi láthatóvá, hogy a vállalati biztonságteremtés kormányzási konfigurációja sűrűsödött és átalakult. Nem az a döntő újdonság, hogy a vállalat „biztonságot

³¹ Florini 2020.

teremt”, hanem az, hogy ezt egy többszereplős normatív térben teszi, ahol a felelősségre vonás elkerülése jóval kevésbé magától értetődő.³² A két ügy szépen mutatja a klasszikus szuverenitásfelfogás erőzóját, valamint azt, miként alakul át a felelősség és az erőszakgyakorlás viszonya a sokszereplős nemzetközi politikában.

Hibrid és privatizált biztonsági modellek

A vesztfáliai államrend egyik alapvető szervezőelve az erőszak legitim alkalmazásának állami monopóliuma volt, amely Max Weber klasszikus meghatározása óta a modern államiság egyik legfontosabb ismervének számít.³³ A posztvesztfáliai korszakban e monopólium nem megszűnik, hanem átalakul: az erőszak gyakorlása fragmentálódik, és különböző állami, félállami és nem állami szereplők között oszlik meg.³⁴

Mindkét fenti esetben egy multinacionális vállalat lett aktív alakítója saját biztonsági környezetének, ahelyett, hogy pusztán elszenvedője lett volna annak. A mozambiki eset jól példázza e folyamat egyik mérsékeltabb, „hibrid” formáját. Formálisan az erőszak monopóliuma továbbra is az államot illeti meg: a projekt térségében működő fegyveres egységek a mozambiki állam fennhatósága alá tartoznak, állami egyenruhát viselnek, és hivatalos parancsnoki láncba illeszkednek. Ugyanakkor a katonai jelenlét működési feltételeit – finanszírozás, logisztika, ellátás, ösztönzőrendszer – a TotalEnergies biztosította. A TotalEnergies és a mozambiki kormány 2020-ban létrehozott egy különleges katonai egységet, amelynek működését a vállalat biztosította: a cég szállást, ellátást, felszerelést és pénzügyi ösztönzőket (prémiumokat) nyújtott a bevetett katonáknak. A biztonság gyakorlati megszervezése így a vállalat gazdasági racionalitásához igazodott, nem pedig kizárólagos állami döntésekhez.³⁵

A konstrukció olyan hibrid biztonsági rezsimet hozott létre, amelyben az állam megőrizte formális szuverenitását, miközben annak egyik alapfunkcióját – az erőszak gyakorlását – részben piaci logika szerint működtette. A szuverenitás ebben az értelemben nem megszűnt, hanem funkcionálisan megosztottá vált, ami összhangban van a posztvesztfáliai államiságról szóló elméletekkel.³⁶

A Lafarge szíriai esete ezzel szemben a posztvesztfáliai állapot egy radikálisabb változatát jelenítette meg. Itt az állam nem csupán meggyengült, hanem ténylegesen elvesztette az érintett terület feletti kontrollt. Az erőszak-monopólium nem megosztott, hanem teljes egészében nem állami szereplők – fegyveres milíciák és terrorszervezetek – kezébe került. A Lafarge – miután a szíriai állam a polgárháború káoszában nem tudta garantálni a létesítmény biztonságát – közvetlenül fegyveres szereplőkkel kötött titkos megállapodást. 2013–2014 folyamán a cég milliós nagyságrendű összegeket fizetett az Iszlám Állam és más milíciák számára „védelmi pénzként”, hogy a cementgyára működőképes maradjon a háborús övezetben. A Lafarge ezzel lényegében „szolgáltatásként” vásárolta

³² Ruggie 2013: 112; Florini 2020.

³³ Weber, Max (1989): *A politika mint hivatás*. Budapest: Művelődéskutató Intézet.

³⁴ Krasner 1999.

³⁵ ECCHR: *The Price of Gas in Mozambique*. [online], 2025. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

³⁶ Sassen 2014: 84.

meg a biztonságot egy nem állami erőszakszervezettől, amely a terrrorszervezet részéről a versenytársak kiiktatását és a szállítmányok zavartalan haladását jelentette.³⁷

Ebben az esetben a biztonság már nem hibrid jellegű, hanem teljes mértékben privatizált és kriminalizált: a vállalat a túlélés érdekében közvetlenül finanszírozta az erőszakot gyakorló szereplőket, figyelmen kívül hagyva mind az állami joghatóságot, mind a nemzetközi jog normáit. A biztonság itt már nem közpolitikai funkcióként, hanem piaci szolgáltatásként jelenik meg, amelyet fegyveres csoportok nyújtanak ellenszolgáltatás fejében.³⁸

Noha a két biztonsági rezsim formája eltér (az egyik állami köntösben zajló köz- és magánszereplő közötti együttműködés, a másik teljesen privatizált biztonsági alku), közös nevezőjük a biztonság mint árucikk logikája. Mindkét esetben a vállalat piaci tranzakció keretében „vásárolta meg” a rend fenntartását: Mozambikban a hadsereg szolgálatait, Szíriában egy militáns csoport „védelmét”. Ez a tendencia rávilágít arra, hogy a biztonság közjó jellege meggyengült, és helyébe a piaci racionalitás lépett – a fegyveres erőszak fenntartása és kontrollja üzleti alkuk tárgyává vált. A klasszikus weberi államfelfogás szerint az állam rendelkezik az erőszak legitim alkalmazásának monopóliumával, ám e két eset azt mutatja, hogy a monopólium fragmentálódott és megoszlik a szereplők között. Mozambikban ugyan formálisan az állam delegálta (illetve megosztotta) ezt a jogot a vállalat támogatásával, Szíriában pedig a hatalmi vákuumot kihasználva lépnek fel nem állami erőszak-monopóliumot biztosító szereplők állami kontroll nélkül. A két modell a posztvesztfáliai biztonsági rend két végpontját jeleníti meg: az egyikben az állam még jelen van (de erőforrásai elégtelenek, ezért a vállalati tőke pótolja azokat), a másikon az állam eltűnik a képletből, és a biztonság teljesen privatizált, illegitim formában szerveződik. Mégis, a jelenség gyökere mindkét esetben azonos: a gyengülő állami kapacitás a globalizált világgazdaságban – az állam nem volt képes egyedül garantálni a nagyberuházás biztonságát, ezért a vállalat a saját kezébe vette azt.

Fontos hangsúlyozni, hogy a vállalati biztonsági vállalkozások nemcsak elvi szinten bontják meg a szuverenitás hagyományos rendjét, hanem gyakorlati következményekkel is járnak az erőszak alkalmazásának módjára és az érintett lakosságra nézve. A Total által finanszírozott JTF katonái a „biztonsági mandátum” leple alatt súlyos visszaéléseket követtek el 2021-ben: több tucat menekülő civil konténerekbe zártak, éhezettek, vertek és kínoztak, s legalább öt embert megöltek közülük. Ez a „konténERMészárlásként” emlegetett incidens csak oknyomozó újságírók és civil szervezetek feltáró munkája nyomán került napvilágra. A Lafarge esetében pedig a terrorista csoport finanszírozása egyrészt tovább tüzelte a polgárháborús erőszakot, másrészt kiszolgáltatva saját dolgozóit is – a titkos alkuk ellenére több munkavállalót elraboltak és megöltek a konfliktus során. Látható tehát, hogy a vállalati biztonsági rezsimok emberi jogi kockázatai rendkívül súlyosak: a profitérdek által vezérelt erőszakalkalmazás a helyi lakosság számára gyakran brutális következményekkel jár.

³⁷ Sherpa–ECCHR 2016.

³⁸ Kaldor 2012.

A posztvesztfáliai rendben az erőszak nem szűnik meg, hanem új intézményi formákban szerveződik újra, miközben az elszámoltathatóság és a felelősség kérdése egyre inkább transznacionális szintre tolódik.

Vállalati kváziszuverenitás és az államhatalom átalakulása

A vizsgált esetek azt példázzák, hogy a szuverenitás posztvesztfáliai/posztmodern felfogása gyökeresen eltér a hagyományostól. A vesztfáliai nemzetközi rend az államok felségjogainak elsődlegességén alapult, azonban – ahogyan Stephen D. Krasner klasszikus műve is rámutat – a szuverenitás formális doktrínája sokszor kiüresedik. A globalizált világban a hatalom és a közhatalmi funkciók megosztottá váltak: „összekapcsolt szuverenitások” működnek, ahol az államok, vállalatok és nemzetközi szereplők megosztják a hatalmat és a felelősséget. A globális gazdaság államtalanodott tereiben a multinacionális vállalatok szerepe túllép a hagyományos gazdasági szereplő keretein, és egyre inkább kváziszuverén funkciókat vesznek át. A vállalatok ebben az értelemben nem pusztán alkalmazkodnak a biztonsági környezethez, hanem aktívan alakítják azt: saját biztonságpolitikát dolgoznak ki, döntéseket hoznak az erőszak alkalmazásáról, és közvetlen kapcsolatba lépnek fegyveres szereplőkkel.³⁹

A két eset ugyanakkor arra is rámutat, hogy a posztvesztfáliai rendet nem célszerű lineáris korszakváltásként felfogni. Inkább rétegzett, egymásra csúszó logikák együttéléséről van szó: ugyanazon konfliktustérben egyszerre lehet jelen a vesztfáliai forma (formális állami egyenruha és parancsnoki lánc), a prevesztfáliai jelleg (*de facto* fegyveres uralom, informális „adóztatás”), valamint a posztvesztfáliai kormányzás (transznacionális normakontroll és extraterritoriális felelősségi mechanizmusok). A „nem egyidejűségek egyidejűsége” segít megmagyarázni, hogy a biztonság előállítása miért válik egyszerre állami, piaci és civil szereplők közötti vitatott térfoglalássá.⁴⁰

Ez a szerepváltás alapvetően eltér a klasszikus multinacionális vállalatkonceptiótól, amelyben a cég az állam által biztosított jogi és biztonsági keretek között működik. A vizsgált esetekben ezzel szemben a vállalat maga válik a rend fenntartásának egyik központi szereplőjévé, különösen olyan térségekben, ahol az állami szuverenitás meggyengül vagy fragmentálódik. A vállalat nem csupán reagál a biztonsági kihívásokra, hanem saját normarendszert, kockázatkezelési mechanizmusokat és működési szabályokat hoz létre, amelyek gyakran felülírják a helyi állami struktúrákat.⁴¹

Ennek ékes bizonyítéka a TotalEnergies és a Lafarge esete is, hiszen az állam tradicionális erőszak-monopóliumát mindkét ügyben átvette vagy kiegészítette egy magánszereplő. A vállalati kváziszuverenitás fogalma írja le legjobban ezt a jelenséget: a multinacionális cégek kvázi állami szerepkörben jelennek meg, saját biztonsági politikát folytatnak, sőt bizonyos területeken ténylegesen irányítják vagy befolyásolják az erőszak alkalmazását, mintha csak szuverén hatalommal bírnának. A TotalEnergies által ellenőrzött Afungi afféle állam az államban lett, ahol a vállalat diktálta a biztonsági feltételeket, a Lafarge

³⁹ Krasner 1999.

⁴⁰ Krasner 1999; Sassen 2014: 84.

⁴¹ Sassen, Saskia (2006): *Territory, Authority, Rights*. Princeton: Princeton University Press.

pedig a háború sújtotta észak-szíriai térségben állami hatóság híján közvetlen alkupoziációba került a *de facto* uralmat gyakorló fegyveresekkel. Mindez összhangban áll Saskia Sassen megállapításaival, miszerint a globalizáció korában a szuverenitás gyakorlása kiszerveződik és újraformálódik: a gazdasági hatalom globalizálódása gyakran együtt jár lokális hatalmi vákuumokkal, amelyekben új, nem territoriális hatalmi struktúrák jönnek létre. Ez történt Szíriában, ahol a Lafarge lépései egy állam nélküli hatalmi közegben zajlottak, és Mozambikban is, ahol a gyenge állami kapacitású területen a vállalat hatalmi részeket töltött ki.

E jelenség jól leírható a szakirodalomban megjelenő vállalati szuverenitás vagy a magánszereplői főhatalom (*private authority*) fogalmával. Ezek az elméleti megközelítések arra mutatnak rá, hogy a globális gazdaságban működő nagyvállalatok egyre gyakrabban gyakorolnak olyan hatásköröket – normaképzés, szabályértvényesítés, erőforrás-elosztás –, amelyek korábban kizárólag az államokra voltak jellemzők.⁴² A vállalatok ebben az értelemben nemcsak gazdasági, hanem politikai szereplőkké is válnak, még akkor is, ha ezt formálisan tagadják.

A vállalati szuverenitás *de facto* kiteljesedése azonban nem jelenti azt, hogy a cégek immunisak lennének a jogi és etikai normákkal szemben. Épp ellenkezőleg: kirajzolódtak a vállalati kváziszuverenitás határai is. Hiába viselkedik egy globális vállalat olykor saját területén uralkodó hatalomként, a 21. században egyre kevésbé tudja magát kivonni a nemzetközi normák és fórumok alól. Ahogyan a Total vezérigazgatója, Patrick Pouyanné egy Putyinral folytatott találkozót után fogalmazott: bár a Total „magáncég, valójában a legnagyobb privát, multi- és transznacionális, szuverén hatalom, amely számtalan politikai, társadalmi és gazdasági ügybe beavatkozik.”⁴³ A Lafarge is kvázi államként viselkedett saját érdekszférájában. E kijelentések azonban sajátos ironiával bírnak a posztvesztfáliai korban: miközben a vállalatok szuverén igényekkel lépnek fel, felelősségrevonhatóságuk is kiterjed globális szintre. A vállalatok mozgástere nem korlátlan: a nemzetközi jog, az államok extraterritoriális jogalkalmazása, valamint a transznacionális civil társadalom együttesen képesek utólagos elszámoltathatóságot érvényesíteni. A jogi felelősség ugyan gyakran késleltetve és politikai küzdelmek árán jelenik meg, de nem tűnik el teljesen.⁴⁴

A Total és a Lafarge példája megmutatta, hogy a szuverenitás többé nem használható pajzsként a normák alóli kibújáshoz – sem állam, sem óriásvállalat nem bújhat el tettei következményei elől arra hivatkozva, hogy saját felségterületén azt tesz, amit akar. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az állam-vállalat viszonyrendszer átalakulóban van: az államok továbbra is kulcsszereplők, de már nem kizárólagos hatalmi hegemonok, a vállalatok pedig hatalmat gyakorolnak, de egyúttal új ellenőrzési és jogi mechanizmusok korlátozzák őket. Krasner szavaival élve: miközben a szuverenitás eszméje tovább él, a gyakorlatban a hatalom megosztása és a felelősség kollektív viselése felé tolódnak.

Ez a dinamika arra utal, hogy a posztvesztfáliai rend nem az állami szuverenitás megszűnését, hanem annak átalakulását jelenti. A vállalatok képesek ideiglenesen betölteni

⁴² Avant, Deborah D. – Finnemore, Martha – Sell, Susan szerk. (2010): *Who Governs the Globe?* Cambridge: Cambridge University Press.

⁴³ Buxton, Nick (szerk.): *State of Power 2020. The Corporation*. Amsterdam: Transnational Institute, 48.

⁴⁴ Ruggie 2013.

állami funkciókat, de nem válnak teljes értékű szuverénekké. A végső jogérvényesítés továbbra is állami és nemzetközi intézményekhez kötődik, még ha azok működése fragmentált és politikailag terhelt is. A vállalati kváziszuverenitás így egyszerre jeleníti meg a globális kormányzás egyik új formáját és annak belső feszültségét.

Deterritorializált joghatóság és transznacionális felelősségre vonás

A két ügy a nemzetközi felelősségre vonási mechanizmusok fejlődését is példázza. A posztvesztfáliei biztonsági rend egyik legproblematisabb következménye a felelősség kikényszerítésének kérdése. Míg a klasszikus államközpontú rendszerben az erőszak alkalmazásáért és annak következményeiért egyértelműen az állam volt felelős, addig a hibrid és privatizált biztonsági struktúrák megjelenésével ez az összefüggés fellazult. A TotalEnergies és a Lafarge esete egyaránt azt mutatja, hogy a felelősség több szinten szétaprózódik, miközben a jogi elszámoltathatóság új utakon érvényesíthető.⁴⁵ A poszt-vesztfáliei rend egyik következő lényegi sajátossága, amelyet e két eset is felszínre hozott, a joghatóság deterritorializálódása – vagyis az, hogy a jogi elszámoltathatóság és normák kikényszerítése egyre kevésbé tiszteli az államhatárokat. Az állami szuverenitás hagyományos korlátai – például a be nem avatkozás elve – fokozatosan háttérbe szorulnak, amikor alapvető jogok védelméről és globális közérdekről van szó.

John Ruggie és nemzetközi jogászok egy csoportja szerint kialakulóban van egy globális közpolitikai tér, ahol a nem állami szereplőkre – így a multinacionális vállalatokra is – kiterjednek nemzetközi normák és elvárások. Ruggie nevéhez fűződik az ENSZ üzleti és emberi jogi irányelveinek kidolgozása (2011), amely kimondja, hogy a vállalatok felelősek a tevékenységük során az emberi jogok tiszteletben tartásáért, és számot kell adniuk azok megsértéséért. Ez a gyakorlatban a „védelmezés, tisztelet, jogorvoslat” hárompillérű keretét jelenti: az állam köteles védeni a jogsértésektől, a vállalat köteles tiszteletben tartani az emberi jogokat, és mindkét félnek biztosítani kell a megfelelő jogorvoslatot.⁴⁶ A Ruggie-féle elvek lényege, hogy a vállalatoknak proaktív módon be kell építeniük működésükbe a kellő gondossági eljárás (*due diligence*) mechanizmusokat: azokat az eljárásokat, amelyekkel azonosítják, megelőzik és orvosolják a tevékenységükből fakadó emberi jogi kockázatokat. Ez már nem pusztán önkéntes vállalati társadalmi felelősségvállalás, hanem egyre inkább elvárható és kikényszeríthető norma a nemzetközi porondon. Ahogy Ruggie (2013) hangsúlyozta, a vállalati felelősségvállalás elve mára nem csupán etikai kódex, hanem jogi kötelezettséggént is megjelenik.

A felelősség posztvesztfáliei átrendeződésének egyik legfontosabb, a két esetben közös tanulsága, hogy az elszámoltathatóság nem kizárólag a helyi állami kapacitásokon múlik, hanem egyre inkább a vállalat székhelye szerint illetékes állam és a transznacionális normák által létrehozott normatív kényszerpályákon keresztül érvényesül. A TotalEnergies és a Lafarge ügye ebből a szempontból különösen beszédes: mindkettőben Franciaország

⁴⁵ Krasner 1999.

⁴⁶ Ruggie 2013.

jelenik meg olyan jogi és intézményi közegeként, amely képes a vállalati magatartást utólag a joghoz visszacsatolni, akár nemzetközi bűncselekmények kontextusában is.

A francia jogrendszer posztvesztfáliai jelentőségű sajátossága, hogy a büntetőjog a jogi személyek, így a vállalatok büntetőjogi felelősségét elvi szinten ismeri el. A büntetőtörvénykönyv (*Code pénal*) 121-2. cikke szerint (az állam kivételével) a jogi személyek büntetőjogilag felelősségre vonhatók az olyan jogsértésekért, amelyeket a szervezet érdekében (*pour leur compte*) a szervezet szervei vagy képviselői követnek el.⁴⁷ Ez a konstrukció több mint technikai szabály: a vállalatot önálló „büntetőjogi címzetté” emeli, és csökkenti annak lehetőségét, hogy a felelősség kizárólag egyéni vezetői döntésekre legyen visszavezethető.

Szorosan idekapcsolódik a francia bűnsegédleti dogma, amely a vállalati közreműködés megítélésében releváns. A büntetőtörvénykönyv 121-7. cikke szerint bűnsegéd az, aki tudatosan, segítséggel vagy közreműködéssel elősegíti a bűncselekmény előkészítését vagy elkövetését; illetve az is, aki ajándékkal, ígérettel, fenyegetéssel, utasítással vagy hatalommal való visszaéléssel „rávesz” bűncselekményre vagy utasítást ad annak elkövetésére.⁴⁸ A TotalEnergies és a Lafarge esetében épp ez a posztvesztfáliai töréspont: a vita nem arról szól, hogy a vállalat „elkövető-e”, hanem arról, hogy a vállalat által nyújtott anyagi, logisztikai és szervezeti támogatás olyan mértékű-e, amely a francia mérce szerint bűnsegédletként értékelhető.

A normatív kényszer intézményi oldala is erős: Franciaország a transznacionális, erősen összetett ügyek kezelésére specializált ügyészi kapacitást épített ki. A francia igazságügyi tárca szerint a Francia Nemzeti Terrorizmusellenes Ügyészség (Parquet national antiterroriste, PNAT) létrehozásának egyik indoka éppen a centralizáció és a specializáció volt, és a PNAT kompetenciáját a dokumentum kifejezetten összekapcsolja a nemzetközi büntetőjogi együttműködés, az emberiség elleni bűncselekmények (*crimes contre l'humanité*) és a háborús bűncselekmények (*crimes et délits de guerre*) körébe tartozó ügyek kezelésének igényével.⁴⁹ Ez a posztvesztfáliai mintázat szempontjából azért lényeges, mert a vállalati magatartások elszámoltathatósága tipikusan nem „helyi” ügyészégi rutinnal kezelhető, hanem intézményes szakosodást igényel.

Végül, a francia normatív környezet nem merül ki a büntetőjogban: megjelentek olyan előírások is, amelyek a vállalati jogkövetést *ex ante* jelleggel próbálják kikényszeríteni. A 2017. március 27-i „kellő gondossági eljárásról” (*devoir de vigilance*) szóló törvény a nagyvállalatok számára éves kockázatmegelőzési terv (*vigilance plan*) készítését írja elő, és a jogszabály szövegében az észszerű éberségi/óvatossági intézkedések (*mesures de vigilance*) logikája jelenik meg. Az előírás célja a globális működésükből eredő emberi jogi és környezeti kockázatok azonosítása, megelőzése és kezelése a vállalatcsoport és üzleti kapcsolatok mentén.⁵⁰ Ez a szabályozás közvetlenül illeszkedik a posztvesztfáliai „kormányzás” logikájába: a vállalati döntések – különösen konfliktuszónákban – többé

⁴⁷ *Code pénal*, art. 121-2 (responsabilité pénale des personnes morales): *Code pénal (PDF)*. [online]. Forrás: AODV231 [2026. 02. 09.].

⁴⁸ *Code pénal*, art. 121-7 (complicité): *Code pénal, art. 121-7*. [online]. Forrás: Légifrance [2026. 02. 09.].

⁴⁹ Ministère de la Justice: *Zoom sur le nouveau Parquet national antiterroriste*. [online], 2019. Forrás: Ministère de la Justice [2026. 02. 09.].

⁵⁰ *Loi n° 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance*. [online], 2017. 03. 27. Forrás: Légifrance [2026. 02. 09.].

nem pusztán reputációs kérdésként, hanem jogi kockázatként is megjelennek. A törvény alapján a cégek polgári jogi felelősségre vonhatók a leányvállalataik vagy alvállalkozóik által külföldön okozott súlyos jogsértésekért, amennyiben elmulasztották a kellő gondosságot. A francia jog újítása így a deterritorializált felelősségre vonás egyik eszközévé vált, hiszen az otthoni bíróságok elé lehet vinni a multinacionális cég külföldi működésével kapcsolatos ügyeket.

A francia jogrendszer vállalatokra kiterjedő büntetőjogi felelősségi konstrukciója (121-2.), a bűnsegédleti mérce (121-7.), az intézményes szakosodás (PNAT), valamint a kellő gondossági eljárás jellegű előírások (*devoir de vigilance*) együttesen olyan normatív sűrűsödést hoznak létre, amely a posztvesztfáliei térben ellensúlyt képez a biztonság piacosodásával és az erőszak-monopólium diffúziójával szemben. A két esettanulmány ezért nemcsak a biztonsági rezsimek változását mutatja meg, hanem azt is, hogy a jogi-normatív környezet változása miként válik a vállalati jogkövetés egyik fő kikényszerítőjévé.

A TotalEnergies és a Lafarge elleni eljárások konkrétan két államban is illusztrálják a transznacionális jogérvényesítés kibontakozását. A Lafarge ügyében – amely az első ilyen jellegű büntetőeljárás volt vállalattal szemben – az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma 2022-ben vádat emelt a cég ellen terrorizmus finanszírozása miatt, és a Lafarge beismerő vallomást tett abban, hogy anyagi támogatást nyújtott az ISIS-nek és az al-Nuszra Frontnak. Az amerikai bíróság 778 millió dolláros büntetést szabott ki a cégre, a főügyész pedig „megdöbbentő bűncselekménynek” nevezte a Lafarge magatartását.

Franciaországban eközben a vállalat és volt vezetői ellen háborús bűncselekményekben való bűnrészesség és terrorizmus finanszírozása miatt indult nyomozás, több vezetőt vád alá is helyeztek, és 2021-ben a Francia Semmitőszék megerősítette a terrorizmus finanszírozásának vádját. A TotalEnergies esetében 2023-ban és 2025-ben volt áttörés: előbb a terrorista támadások túlélői és áldozatainak hozzátartozói tettek feljelentést a cég ellen gondatlanságból elkövetett emberölés és veszélyeztetés miatt a 2021-es palmai támadás kapcsán, majd 2025 novemberében a ECCHR nevű berlini központú jogvédő szervezet nyújtott be büntető feljelentést Párizsban a Total ellen háborús bűncselekményekben való bűnrészesség, kínzás, személyi szabadság megsértése és fogva tartás miatt. A francia nyomozó hatóságok a háborús bűncselekmény kategóriáját is alkalmazták – ez precedensértékű egy vállalat felelősségre vonásában. Ahogy az ECCHR jogásza fogalmazott: „a vállalatok nem semleges szereplők konfliktuszónákban; büntetőjogilag felelősségre vonhatók bűnsegédként, ha elősegítik vagy finanszírozzák a bűncselekményeket.”⁵¹

A fejlemények mögött jelentős szerepet játszik a transznacionális civil társadalom nyomásgyakorlása is. Ahogy Ann Florini már két évtizede előre jelezte, a globális NGO-k és aktivistahálózatok afféle „harmadik erőként” lépnek fel a nemzetközi térben, nyomást gyakorolva kormányokra és vállalatokra. A Lafarge-ügy kirobbanásában és napirenden tartásában kulcsszerepe volt a francia Sherpa és a német ECCHR civil szervezeteknek, amelyek kitartó jogi munkával érték el, hogy a vállalatot utolérje az igazságszolgáltatás keze. Florini (2000) szavaival élve megvalósult egyfajta globális civil kontroll: e civil koalíciók nélkül a Lafarge-eset valószínűleg elsikkadt volna. A TotalEnergies ügyében

⁵¹ Michel 2025.

is megfigyelhető, hogy a nemzetközi civil szféra és a média együttműködése (például a *Le Monde* oknyomozó riportja) vezetett el odáig, hogy a hatóságok lépéseket tegyenek.⁵² Ez a tendencia megfelel annak, amit Sassen és Florini leírnak: a civil és nemzetközi intézményi szereplők felértékelődnek az erőszak és felelősség kérdéseiben, betöltve azt az űrt, amelyet a meggyengült vagy korrupt államok hagynak maguk után.⁵³

A két eset kapcsán kirajzolódik a posztvesztfáliai biztonsági és jogi rend néhány fő sajátossága. Egyrészt, a biztonság természete megváltozott: többé nem kizárólag az állam által nyújtott közszolgáltatás, hanem több szereplő között megosztott, piacósított funkció, amelyben egyaránt részt vesznek állami és nem állami erőszakszervezetek, gyakran vállalati megrendelésre. Másrészt, a szuverenitás fogalma átalakul: az állam nem tűnik el, de relatív pozíciója módosul az állam, a vállalat és a fegyveres szereplők hálózatában, ahol a hatalom és az erőszak alkalmazásának joga megoszlik. Harmadrészt, a jogi és felelősségi keretek transznacionalizálódnak: a nemzetközi közösség – államok, civil szervezetek és bíróságok – egyre kevésbé fogad el olyan „fehér zónákat”, ahol sem a szuverén állam, sem a nemzetközi jog nem biztosít védelmet. Bár a folyamat tele van feszültségekkel és kihívásokkal (elég a demokratikus ellenőrzés deficitjére utalni: ki felügyeli a vállalati biztonsági erőket, és hogyan kényszeríthető ki a jogállamiság egy magánhadsereg felett?), a trend lassan, de biztosan az elszámoltathatóság kiterjedése felé mutat. A TotalEnergies és a Lafarge ügye azt mutatja, hogy a gazdasági szereplők sem állhatnak a törvények és normák felett: még ha átmenetileg ki is tudták játszani a nemzeti hatóságokat, globális szinten utolérte őket a felelősségre vonás mechanizmusa. A posztvesztfáliai korszak igazi tétje az, hogy sikerül-e hatékony globális kormányzási mechanizmust kiépíteni az ilyen ügyek kezelésére. Amennyiben igen, esély nyílik rá, hogy a jövőben a helyi közösségek jogai és biztonsága ne szoruljanak háttérbe a globális gazdasági érdekek mögött, hanem a szuverenitás és felelősség új egyensúlyában valóban érvényesüljenek az egyetemes normák.

Konklúzió

A TotalEnergies és a Lafarge esete alapján a posztvesztfáliai rend nem írható le sem az állam „halálaként”, sem „káoszként”. Olyan új többszereplős (hálózatos) kormányzási modellként jellemezhető, amelyben a szuverenitás, a biztonság és a felelősség nem egyetlen intézményi központban koncentrálódik, hanem több szereplő között oszlik meg, és különböző szinteken, eltérő logikák szerint működik. A szuverenitás a gyakorlatban nem megszűnik, hanem funkcionálisan átrendeződik: bizonyos területeken (különösen konfliktusövezetekben) a biztonság előállítása, finanszírozása és irányítása részben a vállalati kormányzás része lesz, miközben a legitimáció és a jogi formák továbbra is az államhoz kötődnek.⁵⁴

⁵² Michel 2025.

⁵³ Sassen 2014; Florini 2020.

⁵⁴ Krasner 1999; Sassen 2014.

A két ügy első számú tanulsága az, hogy az erőszak feletti kontroll „monopol” szerkezete felbomlik, de nem tűnik el: hibrid, privatizált vagy kriminalizált formákban szerveződik újra. Ez a szerkezet a biztonságot egyre inkább költségként és kockázatkezelési feladatként írja le: a vállalat a működés fenntartásának kényszere alatt választ biztonsági megoldást, amelyet a helyi állami kapacitások korlátai és a konfliktusgazdaság logikája egyaránt befolyásol.⁵⁵ A posztvesztfáliai rendben így nem az a döntő kérdés, hogy „ki” gyakorolja az erőszakot, hanem az, hogy az erőszak alkalmazása milyen intézményi és piaci ösztönzők szerint válik lehetőséggé és fenntarthatóvá.

A második tanulság az elszámoltathatóság szerkezetére vonatkozik. A felelősség a klasszikus (állam–terület–joghatóság) láncban konfliktusövezetekben gyakran nem érvényesíthető, ugyanakkor az elszámoltathatóság nem szűnik meg: áttelepül olyan fórumokra, ahol a vállalat pénzügyi és intézményi kapcsolódási pontjai megragadhatók. A deterritorializált jogérvényesítés, a honos állami eljárások, az extraterritoriális logikák, a finanszírozói megfeleléségi követelmények és a stratégiai civil pereskedés együtt olyan posztvesztfáliai felelősségi rezsimit rajzolnak ki, amely ugyan késleltetett és politikailag terhelt, de egyre inkább képes a vállalati magatartást normatív keretek közé terelni.⁵⁶ E rezsim egyik kulcseleme a normatív környezet sűrűsödése: a vállalatok egyre kevésbé számíthatnak tartós „elszámoltathatósági hiátusra” a konfliktusövezetekben, mert a jogi felelősség – különösen az otthonállami rendszerekben – utólag aktiválódhat.

A harmadik tanulság a vállalat szerepének átalakulása. A vizsgált esetekben a vállalat a kormányzás részévé válik: nemcsak termel, hanem biztonsági rezsimeket alakít, fegyveres szereplőkkel intézményes vagy informális kapcsolatot tart, és ezzel saját működésén túl a helyi rendet is strukturálja. A posztvesztfáliai rend egyik legfontosabb sajátossága, hogy e vállalati „kváziszuverenitás” egyszerre valóságos és korlátozott: valóságos, mert ténylegesen kormányzási funkciókat gyakorol; korlátozott, mert a transznacionális normák, a civil kontroll és az otthonállami jogérvényesítés visszahat a vállalati döntésekre.⁵⁷

Végül, a két esetből következő elméleti állítás úgy foglalható össze, hogy a posztvesztfáliai rend nem a szuverenitás végét, hanem a szuverenitás és felelősség szétkapcsolódását és újracsatolását jelenti. A biztonság előállításának feltételei részben piacilag közvetítettek és vállalati döntéseken múlnak; a felelősség ugyanakkor egyre inkább transznacionális fórumokon, normatív kényszerpályák mentén válik érvényesíthetővé. Ebben a szerkezetben a legfontosabb kérdés nem az, hogy „ki a szuverén”, hanem az, hogy milyen intézményi mechanizmusok képesek a biztonság piacosodása mellett is fenntartani az elszámoltathatóság minimumát, különösen ott, ahol a klasszikus állami kapacitások nem működnek.

⁵⁵ Kaldor 2012.

⁵⁶ Ruggie 2013; Florini 2020.

⁵⁷ Krasner 1999; Ruggie 2013.

Felhasznált irodalom

- African Development Bank: *Mozambique LNG Project Overview*. [online], 2022. Forrás: African Development Bank [2026. 02. 09.].
- Alderman, Liz – Peltier, Elian – Saad, Hwaida: *Lafarge in Syria: Accusations of Complicity in Grave Human Rights Violations*. [online], 2018. 03. 10. Forrás: The New York Times [2026. 02. 09.].
- Avant, Deborah D. – Finnemore, Martha – Sell, Susan szerk. (2010): *Who Governs the Globe?* Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511845369>
- Business & Human Rights Resource Centre: *Landmark Decision in Lafarge Case*. [online], 2018. Forrás: Business & Human Rights Resource Centre [2026. 02. 09.].
- Buxton, Nick szerk. (2020): *State of Power 2020. The Corporation*. Amsterdam: Transnational Institute. Online: stateofpower2020-thecorporation.pdf
- Code pénal, art. 121-2 (responsabilité pénale des personnes morales): *Code pénal (PDF)*. [online]. Forrás: AODV231 [2026. 02. 09.].
- Code pénal, art. 121-7 (complicité): *Code pénal, art. 121-7*. [online]. Forrás: Légifrance [2026. 02. 09.].
- Cour de cassation: *Decision No. 20-82.913*. [online], 2021. 09. 07. Forrás: Cour de cassation [2026. 02. 09.].
- ECCHR: *International Crimes and Accountability*. [online], 2024. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- ECCHR: *Criminal Complaint against TotalEnergies for Complicity in War Crimes in Mozambique*. [online], 2025. 11. 17. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- ECCHR: *ECCHR: TotalEnergies Faces Criminal Complaint For Complicity In War Crimes, Torture and Enforced Disappearance in Mozambique*. [online], 2025. 11. 17. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- ECCHR: *The Price of Gas in Mozambique*. [online], 2025. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- Florini, Ann M. (2000): *The Third Force: The Rise of Transnational Civil Society*. Tokyo–Washington, DC: Japan Center for International Exchange – Carnegie Endowment for International Peace.
- International Energy Agency: *Gas Market Report, Q1-2023*. [online], 2023. Forrás: International Energy Agency [2026. 02. 09.].
- Jarry, Emmanuel – Landauro, Inti: *France Seizes Payment to Former LafargeHolcim Executive in Syria Probe*. [online], 2018. 10. 15. Forrás: Reuters [2026. 02. 09.].
- Kaldor, Mary (2012): *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Krasner, Stephen D. (1999): *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press. Online: <https://doi.org/10.1515/9781400823260>
- Loi n° 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance. [online], 2017. 03. 27. Forrás: Légifrance [2026. 02. 09.].
- Michel, Anne: *TotalEnergies visé par une plainte pour « complicité de crimes de guerre » au Mozambique*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: Le Monde [2026. 02. 09.].
- Ministère de la Justice: *Zoom sur le nouveau Parquet national antiterroriste*. [online], 2019. Forrás: Ministère de la Justice [2026. 02. 09.].
- Perry, Alex: *TotalEnergies Accused of Complicity in War Crimes Over Mozambique Container Massacre*. [online], 2025. 11. 18. Forrás: Politico [2026. 02. 09.].
- Rufin, Jean-Christophe – Glowacki, Ingrid: *Rapport sur la situation socio-économique, humanitaire et des droits humains dans la zone Palma-Afungi-Mocímboa*. [online], 2023. Forrás: TotalEnergies [2026. 02. 09.].
- Ruggie, John Gerard (2013): *Just Business: Multinational Corporations and Human Rights*. New York: W. W. Norton & Company.
- Sassen, Saskia (2006): *Territory, Authority, Rights*. Princeton: Princeton University Press.
- Sassen, Saskia (2014): *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*. Cambridge (MA): Harvard University Press. Online: <https://doi.org/10.4159/9780674369818>
- Sherpa–ECCHR: *Complaint against Lafarge for Complicity in Crimes against Humanity in Syria*. [online], 2016. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].
- Sherpa–ECCHR: *Complaint against Lafarge for Complicity in Crimes against Humanity in Syria (Dossier de presse)*. [online], 2019. Forrás: ECCHR [2026. 02. 09.].

- United Nations Security Council: *ISIL (Da'esh) & Al-Qaida Sanctions List*. [online], 2014. Forrás: United Nations Security Council [2026. 02. 09.].
- U.S. Department of Justice: *Lafarge Pleads Guilty to Conspiring to Provide Material Support to Foreign Terrorist Organizations*. [online], 2022. 10. 18. Forrás: U.S. Department of Justice [2026. 02. 09.].
- U.S. International Development Finance Corporation (DFC): *Complaints on Mozambique LNG Project, 2023–2024*. [online], 2024. Forrás: U.S. International Development Finance Corporation [2026. 02. 09.].
- Voluntary Principles on Security and Human Rights: *Implementation Guidance Tools*. [online], 2000. Forrás: Voluntary Principles on Security and Human Rights [2026. 02. 09.].
- Weber, Max (1989): *A politika mint hivatás*. Budapest: Művelődéskutató Intézet.